

MEZI VZNIKEM REPUBLIKY A ANŠLUSEM. NÁSTIN VÝVOJE KOMUNISTICKÉ STRANY RAKOUSKA V LETECH 1918–1938¹

MIROSLAV ŠEPTÁK

Komunisté patří mezi nedílnou součást rakouského stranického systému déle než jedno století. První zkušenosti s politikou získali ještě v průběhu existence habsburské monarchie. Po vzniku republiky usilovali o uskutečnění vize zásadní přestavby vnitřní mocenské struktury spojené s radikální socializací společnosti a hospodářství.

Kořeny rakouského komunistického hnutí je nezbytné hledat v myšlenkovém třibení uvnitř dělnického hnutí v průběhu první světové války. Předsednictvo sociální demokracie tehdy loajálně podpořilo válečné úsilí habsburské monarchie, čímž způsobilo silné názorové pnutí. Nedlouho poté došlo ke zformování tzv. levicových radikálů, kteří udržovali styky s mezinárodní sociálně demokratickou protiválečnou opozicí. V lednu 1918 zorganizovali v Rakousku spolu s dalšími názorově spřízněnými skupinami masovou stávku pracujících. Požadovali přitom okamžité uzavření příměří, vytvoření dělnických rad a obnovení politických svobod.²

Založení Komunistické strany Německého Rakouska (KPDÖ) proběhlo překotně 3. listopadu 1918 ve vídeňské čtvrti Favoriten za účasti zhruba padesáti levicových příznivců kolem Karla Steinhardta³ a Paula⁴ a Elfriede⁵ Friedlände-

---

1 Za připomínky k textu děkuji Markétě Maturové.

2 Hautmann, Hans: Die Anfänge der linksradikalen Bewegung und der Kommunistischen Partei Deutschösterreichs 1916–1919. Wien 1970, s. 1–30; týž: Die verlorene Räterepublik. Am Beispiel der Kommunistischen Partei Deutsch-Österreich. Wien – Frankfurt am Main – Zürich 1971, s. 19–61; týž: Die KPÖ in der österreichischen Revolution 1918/19. In: 90 Jahre KPÖ. Studien zur Geschichte der Kommunistischen Partei Österreichs, ed. Manfred Mugrauer. Wien 2009, s. 11–12.

3 Mugrauer, Manfred: Karl Steinhardt (1875–1963). Eine biographische Skizze. In: Karl Steinhardt: Lebenserinnerungen eines Wiener Arbeiters, ed. Manfred Mugrauer. Wien 2013, s. 7–79.

4 Paul Friedländer (1891–1942/43?), šéfredaktor komunistických novin Der Weckruf a Die soziale Revolution, člen Komunistické strany Německa, zemřel v koncentračním táboře v Osvětimi.

5 Ruth Elfriede Fischer (1895–1961), vydavatelka komunistických periodik Der Weckruf a Die Rote Fahne, do roku 1921 vdaná za Paula Friedländera. Od roku 1921 členkou ústředního výbo-

rových.⁶ Podle tehdejších představ a instrukcí z Ruska měla být využita válkou zjitřená dobová atmosféra k provedení bolševické revoluce. Komunisté doufali, že se jim podaří získat pro nově vzniknuvší stranu některé čelní představitele sociální demokracie. Oslovili například Friedricha Adlera⁷, který je odmítl podpořit, protože upřednostňoval existenci jednotné levicové strany před tříštěním sil mezi více politických subjektů podobného ideového zaměření.⁸

Komunistické aktivity velmi limitovala již od počátku úzká sociální a personální základna. Mezi jejich příznivce patřili především demobilizovaní vojáci, váleční invalidé, nezaměstnaní a bezdomovci z Vídně a Dolního Rakouska.⁹ Vznik komunistické strany nijak významně neohrozil výsadní postavení sociální demokracie (SDAP) v levé části politického spektra. Ve srovnání s ostatními evropskými státy nelze proto hovořit v Rakousku o štěpení dělnického hnutí.

První sjezd KPDÖ proběhl 9. února 1919 ve vídeňském obvodu Ottakring. Za účasti 42 delegátů a několik desítek hostů došlo k přijetí stranického programu a zvolení sedmi členů ústředního výboru (předsednictva). Závěr sjezdu věnoval pozornost připravovanému vzniku Komunistické internacionály (Kominterny). Na základě vlastnoručně psaného pozvání Vladimira Iljiče Lenina delegáti jednohlasně pověřili cestou do Moskvy Karla Steinhardta.¹⁰

Jeho cesta připomínala anabázi. Vybaven falešnými doklady obstaranými maďarskými komunisty na jméno Peter Konradewitsch Gruber projížděl skrz neklidná bojiště ruské občanské války. Po mnoha peripetiích v Kyjevě poprvé potkal bolševiky. Poté co jim ukázal do té doby v kalhotách pečlivě ukrytou pozvánku od Lenina, nasedl na vlak do Moskvy, kam dorazil 2. března. Steinhardt, jehož považovali mnozí delegáti za mrtvého, vystoupil v Kremle neoholen, v roztrhaném a zabláceném oblečení. Přesto (a možná právě proto) sklídl za svůj projev od přítomných bouřlivé ovace.

---

ru Komunistické strany Německa. V roce 1926 byla ze strany vyloučena. Pobývala v exilu v Praze a ve Francii. Po skončení druhé světové války žila ve Spojených státech amerických, následně až do smrti v Paříži, kde se živila jako publicistka.

6 Hautmann, H.: *Räterepublik*, s. 80–82.

7 Friedrich Adler (1879–1960), jeden z vedoucích představitelů rakouské sociální demokracie. V roce 1916 zastřelil rakouského ministerského předsedu Karla Stürgkha. Za tento čin odsouzen k smrti, posléze mu byl trest zmírněn. V roce 1918 amnestován. V letech 1923–1940 generální sekretář Socialistické dělnické internacionály. Během druhé světové války jedna z vůdčích osobností sociálně demokratického exilu. Po roce 1945 žil v ústraní.

8 Steiner, Herbert: *Die Kommunistische Partei*. In: *Österreich 1918–1938. Geschichte der Ersten Republik*, Bd. 1, ed. Erika Weinzierl – Kurt Skalik. Graz – Wien – Köln 1983, s. 317.

9 Garscha, Winfried R.: *Grundlinien der Politik der KPÖ 1920 bis 1945*. In: *90 Jahre KPÖ. Studien zur Geschichte der Kommunistischen Partei Österreichs*, ed. Manfred Mugrauer. Wien 2009, s. 17.

10 Steiner, Herbert: *Die Kommunistische Partei Österreichs von 1918–1933. Bibliographische Bemerkungen*. Wien 1968, s. 10–12; Hautmann, H.: *Anfänge*, s. 72–74; týž: *Räterepublik*, s. 121–125.

Steinhardtova účast na ustavujícím sjezdu Komunistické internacionály měla nemalý význam. V důsledku narušené infrastruktury a tehdy probíhající ruské občanské války nedorazilo do Moskvy mnoho pozvaných delegátů. Kromě toho zástupce vlivných německých komunistů otevřeně vystoupil proti založení Kominterny. Poukázal na „nezralost situace“ a skutečnost, že takový krok bude možné podniknout až po zisku dostatečné podpory dělnických mas. Steinhardt argumentaci německého delegáta odmítl. Leninův návrh na vznik Kominterny 5. března 1919 podpořil plamennou řečí. Malá a bezvýznamná KPDÖ sehrála důležitou roli při vzniku mezinárodní organizace komunistického hnutí.¹¹

Demobilizace rozsáhlé armády, utlumení průmyslu a zbrojařské výroby, prudký nárůst nezaměstnanosti, nedostatečné zásobování obyvatel potravinami i uhlím napomohly výrazně atraktivitě bolševických myšlenek. Od konce února 1919 organizovali komunisté ve Vídni a Vídeňském Novém Městě pravidelná shromáždění navštěvovaná především nastupující generací, válečnými invalidy, navrátilci z fronty a nezaměstnanými.¹² Zvýšená ochota obyvatelstva naslouchat představitelům KPDÖ se projevila rovněž v podstatném růstu členské základny strany. Zatímco v březnu 1919 mohli komunisté vykázat pouhých 3 000 členů, na přelomu května a června dosáhli pro celé meziválečné období rekordního počtu 40 000 členů.¹³ Další impuls k vystupňování aktivit KPDÖ představovalo vyhlášení sovětských republik 21. března v Budapešti a 5. dubna v Mnichově. Komunisté organizovali sérii shromáždění za účasti maďarských řečníků, kteří se s přítomnými podělili o zkušenosti z revolučního převratu.¹⁴ Vlna demonstrací kulminovala 17. dubna 1919.

Část rakouských komunistů podporována maďarskými bolševiky tehdy kalulovala s možností vyhlášení sovětské republiky, pokud k tomu události vytvoří vhodné předpoklady.¹⁵ Na zelený čtvrtek odpoledne se shromáždilo ve Vídni před

11 Hautmann, H.: Anfänge, s. 74–77; týž: Räterepublik, s. 125–128. Návrat Karla Steinhardta do vlasti doprovázely nečekané peripetie. Na cestě z Kronstadtu do Vídně byl 30. dubna 1919 obviněn ze špionáže rumunskými vojáky, zatčen a poslán do pracovního tábora. Do rakouské metropole se vrátil až v lednu 1920. Srov. Hautmann, H.: Anfänge, s. 77; týž: Räterepublik, s. 128.

12 Botz, Gerhard: Gewalt in der Politik. Attentate, Zusammenstöße, Putschversuche. Unruhen in Österreich 1918 bis 1938, 2. Auflage. München 1983, s. 44.

13 Ehmer, Josef: Die Kommunistische Partei Österreichs. In: Handbuch des politischen Systems Österreichs: Erste Republik 1918–1933, ed. Emmerich Tálos – Herbert Dachs – Ernst Hanisch – Anton Staudinger. Wien 1995, s. 221.

14 Hautmann, H.: Anfänge, s. 85–91; týž: Räterepublik, s. 139–145; Botz, G.: Gewalt, s. 47.

15 Hautmann, H.: Räterepublik, s. 150–151; Botz, G.: Gewalt, s. 48; Moritz, Verena: Buch I. 1918–1927: Staatsgeschäfte. In: Kommunismus in Österreich 1918–1938, ed. Barry McLoughlin – Hannes Leidingner – Verena Moritz. Innsbruck – Wien – Bozen 2009, s. 35.

budovou parlamentu několik tisíc rozvášněných lidí. Růstu napětí nezabránila ani debata spolkového kancléře Karla Rennera s demonstrujícími. Pod vlivem různých polopravd a dezinformací rozbili nespokojenci několik oken parlamentní budovy, napadli zdejší stráž a ocelovou tyčí poškodili bránu ze Schmerlingova náměstí. Sled událostí vrcholil násilným střetem demonstrantů s policií. Bezpečnostní jednotky proti protestujícímu davu rázně zasáhly, čímž názorně ukázaly části komunistů nesmyslnost zamýšleného pokusu provést převrat.¹⁶

Policie nehodlala na další nepokoje čekat se založenými rukama a učinila preventivní opatření k obnovení pořádku. Na základě příkazu svého ředitele (a budoucího spolkového kancléře) Johanna Schobera vyhostila 23 maďarských bolševiků z Rakouska. Vybraní představitelé KPDÖ skončili dočasně ve vězení, museli strpět bytové prohlídky nebo byli vystaveni zvýšenému dohledu příslušníků policie.¹⁷

Navzdory tomu pokračovali komunisté ve vyvolávání nepokojů. Volkswehr, paramilitární jednotky složené z členů bývalé rakousko-uherské armády, měly být podle požadavků ve válce vítězných mocností postupně redukovány. Demobilizovaní vojáci náhle ztratily perspektivu. Oprávněně si kladli otázku, co bude dál. Příslib vzniku beztrždní společnosti nabízel pro některé z nich přitažlivou vizi budoucnosti. Po dubnovém neúspěchu upřela strana naděje na další pokus o státní převrat. Vedoucí představitel Maďarské republiky rad komunistů Béla Kun povzbudil fantazii rakouských soudruhů pobídkou „ke zřízení diktatury proletariátu bez krveprolití“, k čemuž varovně dodal: „Neexistuje žádné zpět.“¹⁸

Dodnes není úplně jasné, zda komunisté chtěli na 15. června 1919 ohlášenou masovou demonstraci proti redukcí Volkswehru zneužít k vyvolání puče. S největší pravděpodobností část z nich přemýšlela o převratu ve vhodný okamžik.¹⁹ Kolem půl desáté ráno se před vídeňskou radnicí shromáždilo zhruba 5 000 až 6 000 protestujících, z čehož podle realistických odhadů polovina patřila ke stoupcům komunistů. Došlo k opakování scénáře z dubna téhož roku. Netrvalo dlouho a potyčky eskalovaly v násilné střety mezi demonstranty a policejními jednotkami. Také tentokrát musel protestující dav ustoupit ráznému zásahu bezpečnostních jednotek.²⁰

---

16 Hautmann, H.: *Räterepublik*, s. 147–148; Botz, G.: *Gewalt*, s. 49–52. Podle Gerharda Botze si nepokoje vyžádaly pět mrtvých, devět těžce zraněných, 27 lehce zraněných na straně policie a 30–40 zraněných z řad demonstrantů. *Srov. tamtéž*, s. 51. Šest mrtvých uvádí Hautmann, H.: *Anfänge*, s. 92; *týž: Räterepublik*, s. 148.

17 Botz, G.: *Gewalt*, s. 54.

18 *Cit. dle: tamtéž*, s. 58.

19 Obě argumentace uvádí Hautmann, H.: *Anfänge*, s. 119; *týž: Räterepublik*, s. 186–188.

20 V historiografii neexistuje shoda o počtu obětí na životech. 12 mrtvých uvádí Hubert, Rainer:

Nenaplněné naděje na provedení bolševického puče uvrhly Komunistickou stranu Rakouska (KPÖ)²¹ do vážné vnitřní krize. Spor o další směřování strany způsobil silné frakční boje. Na V. sjezdu Kominterny (1924) čelili rakouští komunisté tvrdé kritice. Komisař Kominterny ve Vídni, bulharský komunista, Jiří Dimitrov označil KPÖ za konglomerát lidí, kde dominují „bezmyšlenkovité a osobní frakční boje, jaké nelze spatřit v žádné sekci Kominterny“.²² Rozbouřené a neuspořádané poměry uvnitř KPÖ zamýšlela Moskva uklidnit pomocí rozsáhlé reorganizace.

Za provedení plánovaných změn odpovídal Dimitrov. KPÖ přijala podle sovětského vzoru novou organizační strukturu, učinila i podstatnou obměnu složení předsednictva strany.²³ Moskva pro ústřední výbor vybrala v jejich očích spolehlivé a patřičně prověřené osoby. Pozornost zasluhuje především do té doby málo známý štyrský funkcionář Johann Kopenig²⁴, jehož organizační schopností a pílí si všiml a jmenování do čela strany prosadil Dimitrov.²⁵ Patrně nikdo tehdy nepřepokládal, že Kopenig zůstane součástí předsednictva až do roku 1965 a bude tak významně ovlivňovat vývoj KPÖ po déle než čtyři dekády.

Bezpodmínečné podřízení direktivám Kominterny přineslo straně spíše nevýhody. Lpění na radikální marxistické rétorice prohloubilo přetrvávající izolaci v rámci rakouského stranického systému. Hledání vnitřního nepřítele ve vlastních řadách inspirované sovětským vzorem spolu s „pěčí“ bezpečnostních orgánů přispělo k další destabilizaci strany. Navíc KPÖ sužoval nedostatek financí. Subvence

---

Schober. „Arbeitermörder“ und „Hort der Republik“. Biographie eines Gestrigen. Wien – Graz – Köln 1990, s. 58; Moritz, V.: Staatsgeschäfte, s. 109. O 20 mrtvých píše Botz, G.: Gewalt, s. 67. Peter Berger zmiňuje 26 obětí na životech, srov. Berger, Peter: Kurze Geschichte Österreichs im 20. Jahrhundert. Wien 2007, s. 61.

21 Tento název přijala strana v roce 1920 po přijetí saintgermainské mírové smlouvy. Po přistoupení ke Komunistické internacionále v roce 1919 vystupovala s dodatkem „Sekce Komunistické internacionály“.

22 Cit. dle: Leidinger, Hannes: Buch I: 1918–1927. Parteilarbeit. In: Kommunismus in Österreich 1918–1938, ed. Barry McLoughlin – Hannes Leidinger – Verena Moritz. Innsbruck – Wien – Bozen 2009, s. 234.

23 Ehmer, J.: Partei, s. 222, 224–227

24 Johann Kopenig (1891–1968), během první světové války v ruském zajetí. 1920 se vrátil do Rakouska, zde několikrát vězněn. V letech 1934–1939 pobýval v exilu v Praze, následně ve Francii. V období 1940–1945 činný v Sovětském svazu. Od dubna do listopadu 1945 státním sekretářem bez portfeje v provizorní vládě Karla Rennera. 1945–1959 poslanec Národní rady, 1926–1943 člen exekutivy Komunistické internacionály, 1924–1965 člen ústředního výboru KPÖ, 1945–1965 předseda KPÖ, 1965–1968 čestný předseda KPÖ. K jeho osobě srov. Steiner, Herbert: Johann Kopenig. In: Die Politiker: Karrieren und Wirken bedeutender Repräsentanten der Zweiten Republik, ed. Herbert Dachs – Peter Gerlich – Wolfgang C. Müller. Wien 1995, s. 314–320.

25 Tamtéž, s. 315.

Kominterny zpravidla pokrývaly pouze část výdajů, zejména deficitní hospodaření hlavních stranických novin Die Rote Fahne a omezenou aktivitu nejužšího stranického vedení. Organizační struktura téměř neexistovala, počet členů strany klesal.²⁶ O tristní bilanci rakouských komunistů vypovídal i výsledek v parlamentních volbách v dubnu 1927. KPÖ ztratila 30 % hlasů ve srovnání s volbami do Národní rady o čtyři roky dříve.

Důkaz celkového útlumu strany podaly rovněž události 15. července 1927. Rozhodnutí justice osvobodit obviněné z vraždy dvou příznivců sociální demokracie spustilo masivní vlnu nepokojů ve Vídni. Události vyvrcholily požárem Justičního paláce a krvavými střety mezi demonstranty a policií.²⁷ Za normálních okolností by komunisté opětovně zamýšleli zneužít situace v zažehnutí revolučního ohně, nicméně jejich celková slabost odsoudila podobné úvahy do roviny nerealizovaných přání.

Více než účast komunistů na turbulentních událostech vzbudil u veřejnosti ohlas proslov Johanna Kopléniga na vídeňském Centrálním hřbitově. U příležitosti pohřbu obětí červencových událostí požadoval ozbrojení dělnictva v reakci na nebezpečí rozšiřování fašismu v Evropě. Koplénigova buřičská slova nezůstala bez následků. Člen předsednictva KPÖ čelil obžalobě z pobuřování a velezrady, nakonec jej však soudy zprostil viny.²⁸

Třicátá léta: na cestě k anšlusu

Naději na opuštění politické periferie dala KPÖ až Velká hospodářská krize. Ekonomická recese zapříčinila značný pokles průmyslové výroby, dramatický nárůst nezaměstnanosti i ztrátu základních sociálních jistot. Způsobila změnu

---

26 McLoughlin, Barry: Buch 2: 1927–1938. Die Partei. In: Kommunismus in Österreich 1918–1938, ed. Barry McLoughlin – Hannes Leidinger – Verena Moritz. Innsbruck – Wien – Bozen 2009, s. 260. Zatímco v lednu 1927 měla strana 6200 členů, o dva roky pouhých 2 539 členů. V březnu 1930 jejich počet klesl na 1 571. Srov. tamtéž, s. 269.

27 Dne 30. ledna 1927 v burgenlandské obci Schattendorf zastřelili členové monarchistické pravicově orientované organizace Svazu frontových bojovníků Německého Rakouska (Frontkämpfervereinigung Deutschösterreich) dva příznivce sociálně demokratické polovojeenské organizace Republikanischer Schutzbund. Soud tři obviněné z vraždy 14. července 1927 zprostil viny. K těmto událostem srov. Botz, Gerhard: Die „Juli-Demonstranten“, ihre Motive und die quantifizierbaren Ursachen des Justizpalastbrandes 1927. In: Gerhard Botz: Krisenzonen einer Demokratie. Gewalt, Streik und Konfliktunterdrückung in Österreich seit 1918. Frankfurt am Main – New York 1987, s. 65–117; 1927 – Als die Republik brannte. Von Schattendorf bis Wien, ed. Norbert Leser – Paul Sailer-Wlasits. Wien – Klosterneuburg 2002; 80 Jahre Justizpalastbrand: Recht und gesellschaftliche Konflikte. Wien 2008; Garscha, W.: Grundlinien, s. 19–21.

28 Podstatné pasáže z Koplénigova projevu uvádí Die Kommunistische Partei Österreichs – Beiträge zu ihrer Geschichte und Politik. Wien 1987, s. 118; Garscha, W.: Grundlinien, s. 22.

kolektivních, ale i individuálních preferencí voličů. Pozvolný vzestup přízně elektorátu zaznamenali komunisté již v souvislosti s listopadovými parlamentními volbami v roce 1930.

Poprvé v dějinách KPÖ vykazovala předvolební kampaň rysy profesionálního politického marketingu. Vedle tradiční kontaktní kampaně formou desítek setkání s voliči, věnovala strana pozornost také vylepšení nedostatečné organizační struktury založením dvaceti nových místních poboček.²⁹ Klíčové body volebního programu představila prostřednictvím výzvy „Práce, chléb, svoboda“, zveřejněné 12. října 1930 v Die Rote Fahne.

Rétoricky ofenzivně laděný text zamýšlel oslovit především dělníky. Úvodem připomínal tehdejší neutěšenou situaci proletariátu charakterizovanou masovou nezaměstnaností, strádáním a nouzí. Vláda označená za fašistickou diktaturu nejenomže palčivé problémy dělnictva nedokázala řešit, ale podle Die Rote Fahne pouze terorizovala proletariát. Z uvedené nanejvýš kritické situace vyvodili komunisté jediné východisko: svržení kapitalismu a nastolení socialismu. Následně KPÖ nabídla recept na odstranění nezaměstnanosti prostřednictvím zavedení sedmihodinové pracovní doby pro dospělé a šestihodinové pracovní doby pro mladistvé.³⁰ Dále bez uvedení podrobností slibovala zvýšení kupní síly mas spojené s růstem mezd, odstranění kapitalistického způsobu hospodaření a úzkou ekonomickou spoluprací se Sovětským svazem. Mobilizačně vyzníval apel k potlačení rozmachu fašismu v Rakousku, proti němuž „pomůže jen revoluční třídní boj mas, cesta bolševismu.“³¹ Rakouští komunisté nabízeli občanům nesouhlas proti omezování podpory v nezaměstnanosti, krácení sociálního pojištění i zlomení „imperialistického otroctví“. Jejich vizi vyjádřenou heslem „Pro práci, chléb a svobodu“ bylo možné realizovat výhradně v sovětském Rakousku, které se připojí k sovětskému Německu (sic!) a společně vytvoří spolek se Sovětským svazem.³²

Výsledky parlamentních voleb 9. listopadu 1930 způsobily v řadách KPÖ zklamání a naději zároveň. Ani nárůst hlasů o téměř jednu třetinu ve srovnání s posledními celostátními volbami jí nepomohl v dosažení parlamentní relevance. Brány Národní rady zůstaly i tentokrát pro komunisty uzavřeny.

29 KPÖ, s. 154.

30 Die Rote Fahne Nr. 242, 12. 10. 1932, s. 1–2, článek „Arbeit, Brot, Freiheit!“

31 Cit. dle: tamtéž, s. 2.

32 Tamtéž.

Tabulka č. 1: Výsledky KPÖ ve volbách do Národní rady

Rok konání voleb	Počet hlasů	Počet hlasů v procentech	Rozdíl v hlasech v procentech
1920	26 652	0,89	
1923	22 164	0,67	-0,22
1927	16 119	0,44	-0,23
1930	20 951	0,60	+0,14

Jiří Dimitrov projevil z výsledků voleb značné rozladění. Z neúspěchu vinil vedení KPÖ kolem Johanna Kopeniga. Kominternu požadovala okamžité vyvození důsledků. Na restrukturalizaci strany nově dohlíželi v každé spolkové zemi dva pověřenci Kominterny, s výjimkou Vídně, kde s procesem přestavby pomáhala členka Komunistické strany Německa.³³

KPÖ vsadila opětovně na kontaktní kampaň pravděpodobně financovanou z Moskvy. Ve spolkových zemích Horní Rakousko, Štýrsko a Vídeň proběhla v souvislosti s připravovaným 11. sjezdem strany série povolených i úřady zakázaných shromáždění. Na nich řečníci hovořili o údajné hospodářské a sociální prosperitě Sovětského svazu a kritizovali západní demokracie za nedostatečnou pomoc hospodářskou krizí těžce zkoušenému Rakousku.³⁴

V atmosféře nadějí na překonání dlouholeté politické bezvýznamnosti proběhl ve dnech 27 až 29. června 1931 11. stranický sjezd. Patrně nikdo z přítomných nemohl předpokládat, že se jedná o poslední legální setkání tohoto druhu na příštích 14 let. Delegáti přijali program o „Sociálním a národním osvobození pracujícího lidu Rakouska“. Jediné východisko z tehdejší krize spatřovali v mobilizaci mas proti diktatuře Rothschildů, ve svržení diktatury domácího a zahraničního kapitálu i zrušení versailleského systému mírových smluv.³⁵

Důvody k mírnému optimismu potvrzovala i série zemských a komunálních voleb v dubnu 1932. Největší úspěch zaznamenali komunisté ve volbách do obecní rady ve Vídni. V rakouské metropoli se jim podařilo oslovit část bývalých příznivců sociální demokracie mužského pohlaví nespokojených s defenzivní taktikou socialistů vůči hrozícímu vzestupu rakouských nacistů.³⁶ Ještě lepší výsledek pak

33 McLoughlin, B.: Partei, s. 277–281.

34 Archiv Ministerstva zahraniční věci Praha (AMZV), fond Politické zprávy (PZ) 1918–1977, Vídeň, 1931, politická zpráva č. 52, 20. 7. 1931, Heřman.

35 Die Rote Fahne Nr. 151, 28. 6. 1931, s. 1–2, článek „Gegen die Offensive des Kapitalismus! Gegen das Versailler System!“; Nr. 152, 30. 6. 1931, s. 1–2, článek „Parteitag der Volksmobilisierung“, s. 2, 5, článek „Rund um den Parteitag“. Z odborné literatury srov. Steiner, H.: Partei, s. 78–80.

36 Seliger, Maren – Ucakar, Karl: Wahlrecht und Wählerverhalten in Wien 1848–1932. Privilegien, Partizipationsdruck und Sozialstruktur. Wien – München 1984, s. 1125–1181. Lze souhlasit s hypotézou, že nárůst příznivé elektorátu u komunistů zabránil sociální demokracii v zisku

komunisté zaznamenali v listopadových volbách do zemského sněmu ve Vorarlbersku, kde získali po celé meziválečné období rekordních 3,4 % odevzdaných hlasů. Strana profitovala z rostoucí radikalizace dělníků způsobené frustrací z přetrvávající vysoké nezaměstnanosti.³⁷

Další vývoj voličské podpory KPÖ v demokratických podmínkách zůstane navzdý předmětem hypotéz. Na jaře 1933 vykročilo Rakousko směrem k autoritativnímu režimu. Vládní garnitura na čele s křesťanskosociálním kancléřem Engelbertem Dollfussem využila procesního nedostatku rakouského parlamentarismu. Po odstoupení všech tří předsedů Národní rady začala vládnout autoritativně. Postupně a systematicky zaváděla prostřednictvím nouzových nařízení opatření směřující k omezení politické a společenské plurality.³⁸

Komunisté reagovali na demontáž demokracie zvýšenou aktivitou v podobě organizace rozmanitých shromáždění a setkání s občany. Na stránkách *Die Rote Fahne* v podtitulu hlavního článku „Leninův prapor nás žene vpřed“ vyzvali u příležitosti blížícího se 1. května k vytvoření jednotné proletářské fronty v boji proti fašismu.³⁹ Bezpečnostní složky neprojevovaly tolik nadšení z iniciativy komunistů. Naopak vyvinuly značné úsilí, aby tradičnímu prvomájovému pochodu zabránily. Část funkcionářů čelila zatčení, stranické tiskoviny byly vystaveny zvýšenému dohledu předběžné cenzury. Ani tato opatření nedokázala zcela eliminovat komunistické demonstrace během 1. května.⁴⁰ Vláda ztratila trpělivost a rozhodla se KPÖ postavit mimo zákon.⁴¹

Na zasedání ministerské rady 26. května 1933 státní sekretář pro bezpečnost Emil Fey hovořil o údajné protistátní a ilegální aktivitě komunistů. Připomněl pravidelně se vyskytující „závadný“ obsah novin *Die Rote Fahne*, a to navzdory zesí-

---

dvoutřetinové ústavní většiny ve vídeňské obecní radě. Srov. Danneberg, Robert: *Die Gemeinderatswahlen im Lichte der Zahlen. Der Kampf. Sozialdemokratischer Monatschrift*, Jhg. 25, 1932, Nr. 8–9, s. 381. Stejnou hypotézu uvádí i československý chargé d'affaires ve Vídni František Bořek-Dohalský. *AMZV, PZ Vídeň*, 1932, PZ č. 17, 26. 4. 1932.

37 Schausberger, Franz: *Ins Parlament, um es zu zerstören: das parlamentarische Agi(t)ieren der Nationalsozialisten in den Landtagen von Wien, Niederösterreich, Salzburg und Vorarlberg nach den Landtagswahlen 1932*. Wien – Köln – Weimar 1995, s. 162–167. K problematice nejnověji Welte, Thomas: „Es bleibt alles beim Alten“. *Landtagswahlkämpfe in Vorarlberg 1919–1932*. In: *Radikale Phrase, Wahlbündnisse und Kontinuitäten. Landtagswahlkämpfe in Österreichs Bundesländern 1919 bis 1932*, ed. Herbert Dachs – Michael Dippelreiter – Franz Schausberger. Wien – Köln – Weimar 2017, s. 483, 510, 512–513.

38 K tomuto vývoji z české literatury Šepták, Miroslav: *Mezi demokracií a autoritářstvím. Rakouská zahraniční a vnitřní politika v letech 1931–1934*. Praha 2018, s. 270–285.

39 *Die Rote Fahne* Nr. 101, 30. 4. 1933, s. 1, článek „Unser ist der 1. Mai! Das Banner Lenins leuchtet uns voran!“

40 Tamtéž, Nr. 102, 3. Mai 1933, s. 1–2., článek „Der 1. Mai in Oesterreich. Bajonette und Burgfrieden.“

41 Tamtéž, s. 1, článek „Die Regierung droht mit dem Verbot der Kommunistischen Partei.“

lené předběžné cenzuře. Z uvedených důvodů navrhl bezodkladně zakázat činnost KPÖ.⁴² Členové vlády bez jakékoli diskuse Feyův návrh schválili.⁴³

Rakouští komunisté zákaz očekávali. Již 28. května zveřejnila Die Rote Fahne na první stráně bojovně laděný titulěk „Rudý prapor zvítězí“.⁴⁴ Nutno dodat, že bezpečnostní orgány jim usnadnily přechod do ilegality nedůsledným postupem, když například Die Rote Fahne vycházela až do 22. července.⁴⁵ Nařízení o zákazu činnosti KPÖ zahrnovalo i konfiskaci stranického majetku ve prospěch státu. Odpovědné orgány začaly jednat až v polovině srpna, a tak komunisté bez stresu přesunuli ze stranické centrály a přílehlého knihkupectví ve vídeňské ulici Alserstraße všechny cennosti do bezpečí. Před zničením nebo nežádoucím zneužitím zachránili nejenom důvěrné dokumenty, ale také knihy a nábytek. Včas „odklonit“ stihli i téměř veškerou hotovost. Policejním úředníkům zanechali pouze dluhy a malou sumu v pokladně knihkupectví. Na bankovním kontě KPÖ zůstalo několik stovek šilinků Spolku přátel Sovětského svazu.⁴⁶

Rakouský vládní autoritativně-konzervativní režim vyprovokoval v únoru 1934 ozbrojený střet se sociální demokracií. Sledoval tím zasazení takového úderu, z něhož by se strana nedokázala vzpamatovat. Ani komunisté bojující v krátkém únorovém povstání po boku socialistů nedokázali odvrátit porážku levice. Vládnoucí režim disponoval od začátku konfliktu všemi trumfy od kvalitnější výzbroje až po lepší organizaci a strategický plán dalšího postupu.⁴⁷

Rozhořčení z diletantského přístupu vedení socialistů během únorových bojů vedlo k četným přestupům od mezeitím mimo zákon postavené SDAP ke KPÖ. Právě průběh a vyústění únorových událostí komunistům výrazně napomohl v dosažení toho, o co marně usilovali v demokratických podmínkách alpské republiky. Poprvé v rakouském prostředí dokázali narušit výsadní pozici sociální

---

42 Protokolle des Ministerrates der Ersten Republik. Abteilung VIII., 20. 5. 1932 bis 25. 7. 1934, Bd. 3, Kabinett Dr. Engelbert Dollfuß, 22. 3. 1933 bis 14. 6. 1933, ed. Gertrude Enderle-Burcel. Wien 1983, Dok. Nr. 877, Ministerratsitzung 26. 5. 1933, s. 385. O této skutečnosti vypovídá periodicta vydávání novin Die Rote Fahne. Po 1. květnu následovalo další číslo 3. května, poté 6. května. Mezi 10. a 12. květnem byl deník zcela zkonfiskován.

43 Bundesgesetzblatt für die Republik Österreich 1933, ausgegeben am 30. Mai 1933, 63. Stück, Nr. 200, Verordnung der Bundesregierung vom 26. Mai 1933, womit der Kommunistischen Partei jede Betätigung in Österreich verboten wird, s. 526.

44 Rote Fahne Nr. 124, 28. 5. 1933, s. 1–2, článek „Das rote Banner wird siegen!“

45 Steiner, H.: Partei, s. 87; McLoughlin, B.: Partei, s. 288.

46 McLoughlin, B.: Partei, s. 288.

47 Zajímavý analytický příspěvek k rakouským únorovým událostem představuje Bauer, Kurt: Der Februaraufstand 1934. Fakten und Mythen. Wien – Graz – Weimar 2019. K účasti komunistů na únorových bojích srov. Garscha, Winfried R.: Die KPÖ und der 12. Februar 1934. Mitteilungen der Alfred Klahr Gesellschaft 2004, 11, Nr. 1, s. 5–7.

demokracie u dělnictva. Když v září 1934 proběhl v Praze 12. sjezd KPÖ, měla strana 16 000 členů.⁴⁸

Referáty rakouských komunistů Ernsta Fischera⁴⁹ a Johanna Kopeniga vyvolaly během 7. světového kongresu Komunistické internacionály (25. července–21. srpna 1935) značný ohlas. Rovněž jejich zkušenosti z občanské války přispěly k formulaci nové strategie světového komunistického hnutí známé pod označením „lidová fronta“. Jednalo se o doporučení vytvářet „akční spojenectví“ se sociální demokracií a středopravými stranami s cílem zastavit fašistické nebezpečí.⁵⁰

V noci z 11. na 12. března 1938 vypracoval ústřední výbor Komunistické strany Rakouska v Praze manifest „Lidu v Rakousku. Všem národům Evropy a světa!“. Jednalo se o jedinou reakci rakouské politické strany na připojení alpské republiky k nacistickému Německu. Vyzval v ní ke společnému boji „katolíků, socialistů, dělníků a sedláků“ proti Hitlerovi, jehož síla pramenila z nerozhodnosti západních demokracií a „sil míru“. Závěr manifestu končil burčujícími slovy: „Rakouský národ byl znásilněn, ale jeho víra a důvěra je nezlomena. Boj pokračuje. Vlastní silou a prostřednictvím a pomocí světové fronty míru bude znovuobnoveno svobodné a nezávislé Rakousko.“⁵¹ Odhodlání bojovat proti nacismu doprovázelo komunisty až do konce druhé světové války, třebaže Gestapo vyvíjelo nemalé úsilí, aby jejich ilegální činnost potlačilo. Více než 2 000 komunistů zaplatilo za svůj postoj životem. Jednalo se o nejvyšší počet obětí ze všech složek rakouského odporu.⁵²

Závěr

S konkurencí sociální demokracie o přízeň levicově orientovaných voličů se rakouští komunisté vyrovnávali jen velmi obtížně. KPÖ nedokázala najít profilující téma i charismatické vedoucí představitel. K nízké akceschopnosti strany přispívala rovněž častá frakční politika. Spolupráce sociální demokracie a komunistů na jedné platformě nepřipadala v úvahu. SDAP pokládala KPÖ spíše za sektu pracující pod

48 Steiner, H.: Partei, s. 323; KPÖ, s. 207–208, 225; McLoughlin, B.: Partei, s. 322; Garscha, W.: Grundlinien, s. 26.

49 Ernst Fischer (1899–1972), spisovatel, původně člen sociální demokracie. Po rakouské občanské válce přestoupil ke KPÖ. Působil v Praze a sovětském exilu. Od dubna do prosince 1945 státním sekretářem pro osvětu lidu, vyučování a výchovu a pro kulturní záležitosti. 1945–1969 člen ústředního výboru KPÖ, 1945–1959 poslanec Národní rady. Z KPÖ vyloučen v roce 1969 za kritiku vpádu vojsk Varšavské smlouvy do Československa.

50 Steiner, H.: Partei, s. 324; KPÖ, s. 232–233. Kopenigův projev otištěn: Kopenig, Johann: Reden und Aufsätze 1924–1950. Wien 1951, s. 71–80.

51 Cit. dle: Volk von Österreich! An alle Völker Europas und der Welt!, dostupné z: http://www.klahrgesellschaft.at/Aufruf_1938.html [14. 12. 2019].

52 Steiner, H.: Partei, s. 325; Garscha, W.: Grundlinien, s. 29–34; Neugebauer, Wolfgang: Der österreichische Widerstand 1938–1945. Wien 2008, s. 66–103.

dohledem Komunistické internacionály než za standardní politický subjekt. Teprve specifické podmínky autoritativního a totalitního režimu umožnily komunistům vymanit se z dlouholetého stínu socialistů. Dosažení parlamentní relevance po roce 1945 představovalo odměnu za nezpochybnitelný podíl KPÖ na rezistenci vůči nacismu, nicméně strana se nedokázala dlouhodobě v Národní radě etablovat.⁵³ V roce 1959 pozbyla poslední mandáty na spolkové úrovni a o návrat z periferie do centra dění se marně pokouší dostat dodnes.

---

53 Nejlepší výsledek dosáhla strana v prvních poválečných parlamentních volbách v listopadu 1945 (5,4 % odevzdaných hlasů (4 mandáty z celkem 165 křesel). K vývoji KPÖ po druhé světové válce nejnověji srov. Mugrauer, Manfred: Die Politik der KPÖ 1945–1955. Von der Regierungsbank in die innenpolitische Isolation. Göttingen 2020.

Between the Founding of a Republic and the Annexation. The Outline of Development of the Communist Party of Austria in 1918–1938

The Communist Party of Austria did not originate, unlike in many other European countries, from the cleavage in the workers' movement, but was founded as an independent political subject. Its goal was to use the unstable political and social situation and carry out the Bolshevik revolution in the republic under the Alps. In 1920s, the party fell into lethargy. It lacked a profile topic and a charismatic leader. A low level of action readiness was caused by frequent faction politics and inadequate financial funds. The communists were therefore unable to leave the shadow of the social democracy. The cooperation of both parties on a single platform was out of question. The social democrats did not trust the communists and considered them to be more a sect working under the supervision of Moscow than a regular political subject. A subsequent improvement in the unfavourable situation of the Communist Party was brought by the negative impact of the Great Depression. Only the specific milieu of an authoritarian and totalitarian regime enabled communists to achieve such a position they vainly strive to gain under democratic conditions.